

13. Аксенов Г. П. Времявластие. О Валериане Муравьеве и его философии / Г. Аксенов // Вопросы философии. – 1992. – № 1. – С. 93.
14. Пригожин И. Время. Хаос. Квант / Пригожин И., Стенгерс И. – М., 1994. – С. 200.
15. Лихачев Д. С. Рождение любви через хаос / Лихачев Д. С. // Полярность в культуре. – М. ; С. Пб., 1996. – С. 10.
16. Прокофьев С. С. Автобиография / Прокофьев С. С. – М. : Сов. комп., 1973. – С. 397.

В статье предлагается рассмотрение модели времени в творчестве С.Прокофьева, анализ его художественных смысловых ориентиров композиции через интонацию, жанр, стиль, осмысление интертекстуальной специфики музыки.

Ключевые слова: С.Прокофьев, временная модель, композиция, интертекст.

In the article consideration of model of time is offered in creation S.Prokofjev, analysis of his artistic semantic purpose of composition through intonation, genre, style, comprehension of intertext specific of music.

Key words: S.Prokofjev, temporal model, composition, intertext.

УДК 7.071.1:78

Людмила Руденко

ПОСТАТЬ СТЕПАНА ДЕГТЯРЬОВА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Статтю присвячено діяльності українського композитора Степана Дегтярьова, який належить до найвидатніших митців другої половини XVIII – початку XIX ст. Степан Дегтярьов залишив масштабний композиторський доробок як у сфері церковно-хорового мистецтва, так і вокально-інструментальної музики. У роботі підкреслено значення духовної спадщини митця в розвитку церковної музики, а також його діяльності як виконавця та диригента. Розглянуто розповсюдження творчого доробку композитора в Україні. Відзначено необхідність подальшого музикознавчого дослідження церковно-хорової творчості С.Дегтярьова як одного з творців духовного концерту нового стилю.

Ключові слова: духовний концерт, хор, нотна бібліотека Київської духовної академії, церковна музика.

Степан Оникійович Дегтярьов (Дегтяревський) (1767–1825) – один з найвидатніших діячів музичного мистецтва кінця XVIII – початку XIX ст. В історію музики увійшов як талановитий композитор, диригент, педагог, виконавець, режисер. Завдяки його невтомній праці, одна з визначних російських хорових капел – капела родини Шереметьєвих – досягла найвищого рівня професіоналізму.

Наділений винятковим музичним талантом, С.Дегтярьов усе життя прожив у Росії, присвятивши себе вдосконаленню професійної майстерності не лише капели Шереметьєвих, а й піднесенню музично-хорового мистецтва загалом. Основний масив нотних джерел і документи стосовно біографії С.Дегтярьова нині зберігаються в російських архівах та бібліотеках, що дало змогу російським дослідникам розглянути життєвий шлях композитора, частково розкрити індивідуальні стилеві риси його творчості (Ю.Горайнов, А.Лебедева-Ємеліна, Є.Левашов та ін.)*. Велику роботу провели російські музикознавці й у плані розшуку музичної спадщини митця та атрибуції анонімних композицій. Ученим Москви й Петербурга належать публікації творів С.Дегтярьова в різних нотних виданнях і на інтернет-сайтах (кінець XX – початок XXI ст.) [6; 13]. **Мета** статті – розглянути постать С.Дегтярьова як одного з талановитих українських митців, якому судилася гірка доля кріпака, що мусив прославляти державу, яка його закріпачила, і, зрештою, як і багато інших українців, стати “выдающимся русским” митцем.

Незаперечним залишається факт, що сім'я Дегтярьових належала до українських кріпосних графа Шереметьєва, які проживали в слободі Борисівка Білгородської єпархії – на етнічній українській території [1; 2; 11; 17].

Слобода Борисівка, де народився митець, відома з 1695 р. Вона входила до Хотмизького повіту Харківської губернії в межах Білгородської єпархії, що була невід'ємною частиною

* Найбільша кількість наукових праць, присвячених С.Дегтярьову, належить Ю.Горайнову.

Слобідської України [2; 8]*. За історичними фактами, у XVIII ст. Білгородська єпархія із центром у Білгороді була однією з найбільших єпархій імперії. Про її масштаби свідчать міста та повіти, що входили до її складу, зокрема, Курськ, Харків, Охтирка, Ізюм, Суми, Обоянь, Суджа та багато інших. Вона межувала з Київською єпархією на заході та південному заході, з Воронежською – на сході [1; 3, с.668–669; 11, с.2885–2891; 17]. Головним осередком церковного управління та культурного розвитку Білгородщини у XVIII ст. були вихованці Києво-Могилянської академії або Чернігівського колегіуму. До найвизначніших діячів Білгородського краю належать: Єпифаній Тихорський (1722–1731), фундатор Харківського колегіуму (1727); свт. Йоасаф Горленко (1748–1754), онук полковника прилуцького Дмитра Горленка та гетьмана Д.Апостола; Самуїл Миславський (1769–1775), свого часу ректор Київської академії та митрополит київський; Теоктист Мочульський (1787–1799), член Російської академії наук та ін. [9; 11]. Таким чином, релігійне й культурно-освітнє життя єпархії розвивалося на високому рівні, у національних українських традиціях, які домінували в Київській академії та передавалися різним верствам населення через її вихованців. Загальновідомо, що Білгородщина користувалася значним авторитетом щодо набору співаків та обдарованої молоді для царського двору, а також кріпосних капел російських дворян [10; 18]. Зокрема, населені пункти Борисівка, Олексіївка та Михайлівка в цьому аспекті відігравали далеко не останню роль. Як зазначають дослідники, саме з кріпосних “...украинских вотчин Шереметевых (Борисовка, Михайловка, Алексеевка и др.)” набирали співацькі кадри для хорової капели [15, с.46].

До періоду секуляризації церковного майна, що розпочався 1764 року, Білгородська єпархія була однією з найбільших і найвагоміших культурно-релігійних осередків імперії. На її території діяв 31 монастир, серед них і Свято-Богородицька Тихвінська жіноча пустинь у слободі Борисівка, заснована графом Шереметьєвим [2]. Однак після 1764 р. духовні штати єпархії було віднесено до третього класу, що спричинило ліквідацію церковних вотчин і скорочення монастирів [3; 18]. У подібне становище потрапила й Борисівська Тихвінська пустинь. Утім графові Шереметьєву вдалося врятувати її від царських маніфестів, які позбавляли монастирі їхніх прав і законів [2; 8]. Борисівський Тихвінський жіночий монастир за своїм культурним і духовним рівнем упродовж тривалого часу був одним з найвідоміших на території Російської імперії, а це, у свою чергу, сприяло культурно-освітньому розвитку населення регіону [8; 17]. Отже, наведені факти підтверджують, що батьківщиною С.Дегтярьова є Слобідська Україна – Білгородщина – з високим рівнем розвитку освіти та культури в українських національних традиціях, а зокрема, слобода Борисівка. Варто наголосити, що від початку Борисівку, як й інші села Білгородщини, Курщини та Воронежчини, заселяли вільні українські козаки, які, переселяючись туди задля охорони Московії від нападів кримських татар, не підозрювали, що будуть перетворені на кріпаків [1; 16, с.7]. У 1705 році Борисівка перейшла у володіння графа Б.П.Шереметьєва [2]. Як свідчать історичні джерела й архівні документи, уже в першій половині XVIII ст. Борисівка була головним культурним центром серед шереметьєвських вотчин. Ще до відкриття музичної школи в Глухові в Борисівці вже професійно готували співаків для графської капели. За висновками біографа С.Дегтярьова Ю.Горайнова, які він зробив на підставі аналізу архівних документів, саме в с. Борисівка відбувалася підготовка співаків, причому дуже кваліфікованим регентом, ім'я якого вченому, на жаль, не вдалося встановити [2; 4, с.10–12; 8].

Народився Степан Оникійович Дегтярьов 18 березня 1766 року в сім'ї українського кріпака Оникія Дегтяревського. Саме так – не Дегтярьов, а Дегтяревський – називали й самого композитора його сучасники. Підтвердженням цього факту є спогади та щоденник видатного українця, якому теж судилося присвятити себе розвитку російського просвітництва,

* У музикознавчій літературі, присвяченій діяльності С.Дегтярьова, відмічено, що Борисівка належала до Гайворонського повіту Курської губернії. Однак за історичними джерелами й архівними документами Курська губернія була заснована 23 травня 1779 року, тобто в час, коли С.Дегтярьов був уже досить відомим у московських мистецьких колах, а місто Гайворон стало центром Хотмизького повіту, до якого належала Борисівка лише в 1838 р. Тому батьківщиною Дегтярьова слід вважати не Курщину, а Білгородщину, яка ще із часів Київської Русі належала до українських територій [3, с.668–669; 7; 12].

Олександра Васильовича Никитенка*. У своїй праці “Повість про самого себе” він наводить спогади свого батька, також кріпака Шереметьєвих, де згадує про доброту й увагу, що приділяв йому талановитий митець Дегтяревський, який був його вчителем у хорі: “... знаменитый и несчастный Дегтяревский, немного позднее угасший среди глубоких, никем не понятых и никем не разделенных страданий. Это была одна из жертв того ужасного положения вещей на земле, когда высокие дарования и преимущества духа выпадают на долю человека только как бы в посмеяние и на позор ему... Он родился с решительным призванием к искусству: он был музыкант от природы. Необыкновенный талант рано обратил на него внимание знатоков, и властелин его, граф Шереметев, дал ему средства образоваться. Дегтяревского учили музыке лучшие учителя. Он был послан для усовершенствования в Италию. Его музыкальные сочинения доставили ему там почетную известность...” [16, с.7]**.

Із семи років С.Дегтярьов розпочав службу в театрі Шереметьєвих у статусі співака. Співаючи в хорі, він паралельно займався в музично-театральній школі, створеній М.Шереметьєвим у підмосковному маєтку Кусково. Одразу помітивши великі здібності С.Дегтярьова до музики, граф М.Шереметьєв дає йому можливість отримати професійну музичну та загальну освіту в найкращих на той час закордонних і вітчизняних майстрів. Музична підготовка митця включала в себе вивчення теоретичних дисциплін, навчання сольному співу в Барбаріні, який тоді керував хором Шереметьєвих, а також гри на скрипці, фортепіано, гусях. З 1780 р. у театрі працював віолончеліст, композитор, диригент і педагог Іоганн Фаціус, під керівництвом якого С.Дегтярьов продовжував музичну підготовку. Навчався він і в італійського маестро Дж. Сарті. За версією, що подають у своїх наукових розвідках російські музикознавці, для вдосконалення музичного професіоналізму композитор їздив зі своїм учителем Дж. Сарті в Італію. Однак документального підтвердження цим припущенням, окрім спогадів О.Никитенка, нині не виявлено. Завдяки надзвичайно активній праці, до 1786 року С.Дегтярьов стає одним із найосвіченіших музикантів свого часу та провідним оперним співаком театру Шереметьєвих [4; 6, с.3–10; 14].

Разом із заняттями музикою композитор відвідував лекції з російської словесності й іноземних мов у Московському університеті. Він досконало володів кількома мовами: російською, церковнослов'янською, якою йому доводилося послуговуватися в релігійній творчості, італійською, німецькою та французькою. Однак рідною мовою Дегтярьова, попри життя в Росії, усе ж таки залишалася українська (безумовно, той діалект, що сформувався на теренах україномовної Донщини). Доказом цього є текстологічний аналіз автографа духовних концертів композитора, проведений вітчизняною дослідницею Ганною Куземською. За її висновками, автографи митця яскраво засвідчують своєрідні риси української мови, наприклад, “Єрусалим” замість “Іерусалим” (10-й концерт), “лутче” замість “лучши” (13-й концерт). Дослідниця вважає, що й на написання прізвища композитора вочевидь вплинула його українська вимова (“Дехтярьов” замість “Дегтярьов”) [19, с.25].

Українське походження Дегтярьова підтверджується архівними документами, процитованими біографом композитора Ю.Горайновим: “Домовой моей канцелярии. Сим повелеваю слободы моей Борисовки с подданного малороссиянина Оникия Дегтярьова за старание находящихся при доме моём детей его с имеющейся во владении его земли как чиншевых оброчных денег, так и никаких других сборов вперед до моего повеления не взыскивать и имеющуюся... у него по тяглу его землю оставить в его владении. Октября 25 дня 1791. 1 / граф Николай Шереметьев”. До цього документа додається роз'яснювальна записка, у якій зазначено: “Оникий Дегтярёв – отец известного регента и композитора Степана Дегтярёва” (ЦГАДА, ф. 1287. оп. 1, ед. хр. 4819, л. 36 об., л. 39) [4, с.56].

Діяльність С.Дегтярьова як диригента, педагога, капельмейстера та керівника “музичних служб” у театрі Шереметьєва розпочалася у 80-х роках XVIII ст. Хорову капелу графа, яка, за висновками дослідників, стала сутністю його життя, митець очолив 1785 року. Формування ка-

* Олександр Васильович Никитенко (1804–1877) – професор Петербурзького університету, дійсний член Академії наук, таємний радник Міністерства народної освіти, народився на Подонні (Північній Слобожанщині) неподалік від села Борисівка.

** Прізвище Дегтяревський (Дегтяревский) уживане й у музичних енциклопедіях: Музыкальная энциклопедия. Т. 2. – М.: Советский композитор, 1974. – С. 182–183; Большой энциклопедический словарь, Музыка. – М., 1998. – С. 166.

пели відбувалося разом з формуванням театральної трупи. За архівними документами, що наводяться в монографії Ю.Горайнова, у 1789-му штат капели налічував 166 чоловік, з них 34 становив хор, до складу якого належали “регент Григорій Мамонтов” і “учитель концертів Степан Дегтярєв”. В обов’язки регента Г.Мамонтова входило вивчення богослужбового репертуару та проведення церковних служб, С.Дегтярьов готував програми концертів, насамперед хорових [4, с.51]. Попри важку експлуатацію музикантів для професійної підготовки капелян граф Шереметьєв створив усі умови. С.Дегтярьов і його помічники, навчаючи вокального співу та музичної грамоти, використовували досягнення найкращих західноєвропейських шкіл, зокрема, італійської та французької. Задля цього було закуплено близько сорока одиниць довідкової та методичної літератури. Однак, як зазначає Ю.Горайнов, застосовуючи в педагогічній практиці передові методики провідних західних митців, С.Дегтярьов уважав, що найефективнішим засобом у вихованні професійних хористів є використання національних традицій співацького мистецтва. Такі висновки вчений робить на підставі архівного документа, що зберігся в російському Центральному державному архіві стародавніх актів. За словами дослідника, це спеціальна записка, яка підтверджує навчання учасників капели Шереметьєвих партесному співу [4, с.53].

Репертуар капели в період керування С.Дегтярьова був надзвичайно різноманітним. Він складався з творів як західноєвропейських, так і російських й українських композиторів. Партитури вокально-хорових композицій, а також арії з опер західних митців капела отримувала переважно від колишнього вчителя М.Шереметьєва – французького маестро Івара. За відомостями з архівних документів і літературних джерел, до концертних програм капели під керівництвом С.Дегтярьова головним чином входили композиції великої форми – кантати, ораторії, реквієми, концерти. З початку XIX ст. репертуар хору поповнюється творами провідних митців Російської імперії, серед яких Д.Бортнянський, Л.Кашин, С.Давидов, С.Дегтярьов [4; 14]*.

Крім хормейстерської та диригентської роботи з хором, в обов’язки С.Дегтярьова входило управління симфонічним оркестром, який тоді називався музичною капелою. У кінці XVIII – на початку XIX ст. оркестр графа Шереметьєва вважали одним з найкращих колективів Росії. Від початку ним керували Файєр і Фаціус, однак уже 1790 року в колективі з’являються свої професійні диригенти – І.Володимиров, А.(О.)Калмиков, С.Дегтярьов. За висновками науковців, головна роль у виконавському зростанні оркестру належить саме С.Дегтярьову – виконавцю, диригентові та композитору [5]. На жаль, творів для оркестру С.Дегтярьова через українське недбале ставлення до композиторів-кріпаків досі не знайдено, проте партитура ораторії “Мінін і Пожарський, або Звільнення Москви” свідчить про чудове володіння композитором технікою оркестрування [14, с.206–207].

Паралельно з роботою в симфонічному оркестрі С.Дегтярьов відзначився й у керівництві роговим оркестром, який з’явився в Росії в другій половині XVIII ст. і проіснував до кінця першої чверті XIX ст. Створення рогового оркестру належить чеському музикантові Я.Марешу, який служив у графа С.Наришкіна. За основу музичних інструментів йому слугували звичайні мідні мисливські роги різних розмірів, від чого залежала висота їхнього звука. Роговий оркестр став унікальним явищем у музичному житті Росії зазначеного періоду, дуже швидко поширившись і набувши великої популярності в російських аристократичних колах. Головними диригентами рогового оркестру Шереметьєва були Файєр і Франц Керцеллі. Степан Дегтярьов займався навчальним процесом, тобто в його обов’язки входили індивідуальне навчання гри на інструментах, координація репетиційної та виконавської діяльності колективу. Особливо привертає увагу репертуар рогового оркестру, про який пише Ю.Горайнов. На підставі архівних документів науковець робить висновки, що репертуар складався з обробок українських мелодій, зокрема, і тих, які побутували в Борисівці, Михайлівці й Олексіївці. За висновками Ю.Горайнова, значна частина обробок належала самому С.Дегтярьову [4, с.41].

Як уже зазначалося, С.Дегтярьов володів кількома мовами. Це давало йому можливість стежити за новими досягненнями в музичному мистецтві Європи. Невичерпне зацікавлення композитора музикою, прагнення вдосконалити виконавську та педагогічну майстерність

* Докладно про репертуар, цитуючи архівні документи, зокрема листи Івара, пише Ю.Горайнов. – С. 53–57.

спонукали його перекласти російською мовою надто важливу для підготовки тогочасних музикантів працю, створену італійським митцем В.Манфредіні – “Правила гармонические и мелодические для обучения всей музыки”. Переклад указаної праці підкреслює професійність С.Дегтярьова як теоретика музики, оскільки на той час ця книга була єдиним російськомовним підручником з теорії музики, гармонії та мелодики [4; 14].

Музична спадщина Степана Дегтярьова займає вагомe місце в історії української та російської культури. Упродовж XIX – XX ст. твори митця входили до програм хорових і вокально-інструментальних концертів, його талант високо цінували в колах російської інтелігенції, про нього писали у своїх працях видатні дослідники музичного мистецтва: Д.Розумовський, С.Смоленський, І.Єлезарова та ін., хорові фрагменти з ораторії “Мінін і Пожарський” стали традиційним репертуарним матеріалом аматорських, навчальних і професійних хорів. Проте найбільшій увазі заслуговує доробок композитора в галузі церковно-хорового мистецтва, який насправді є основою його творчості. Раніше вже йшлося про те, що значна частина творів митця донині перебуває в рукописних копіях і зберігається в архівах Москви та Петербурга, і це зумовлює їх розповсюдження передусім у російському середовищі. Однак талант композитора високо цінували й на його батьківщині, тобто в Україні, де хорове виконавство впродовж віків посідало провідне місце в розвитку музичного мистецтва.

З українських хорів, до репертуару яких входили церковні композиції Степана Дегтярьова, найбільшій увазі заслуговує хор Київської духовної академії (далі – КДА), який, завдяки професіоналізму регентів, протягом століть зберігав вікові традиції українського церковного співу. Завданням хору було виконання творів українських композиторів. Підтвердженням цього є нотна бібліотека хору Київської духовної академії, що знаходиться у Відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В.Вернадського. Рукописні списки та друковані видання, що збереглися в партитурах і поголосниках, відтворюють реальну картину репертуару хору. На їх сторінках залишено маргінальні записи, тексти яких демонструють, що духовну музику С.Дегтярьова хор співав під орудою регентів І.Макаревича, А.Лелявського, П.Ковернинського. Так, Іван Макаревич зі своїм хором виконував концерти “Преславная днесь” і “Благо есть”, про що свідчать партитури, переписані регентом, з його підписом під нотним текстом, а також поголосники концерту “Преславная днесь”, переписані учасником хору І.Макаревича П.Красницьким. Під керівництвом Андрія Лелявського у виконанні хору КДА звучав концерт “Благо есть”. Це теж зафіксовано учасниками хору: “Сегодня пели Турчанинова. 26.11.1883 пели концерт С.Дегтярёва “Благо есть”. Твори С.Дегтярьова входили до репертуару хору під керівництвом П.Ковернинського, у т. ч. концерт “Преславная днесь”, на що вказує його підпис під нотним текстом поголосників, а також “Да воскреснет Бог” і “Херувимская песнь”, що збережено в друкованому вигляді. Твори Степана Дегтярьова могли виконувати й у період регентства Василя Петрушевського, оскільки В.Петрушевський – один із перших видавців церковних піснеспівів композитора. Зокрема, В.Петрушевським уперше було видано твір С.Дегтярьова “Хвалите ім'я Господне”.

Відомості про те, що в хорі КДА серед інших композиторів шанували творчість С.Дегтярьова, зберігаються в архівному документі “Опись библиотеки академического хора и имущества регентской комнаты за 1907/8 год”, створеному за участю регентів С.Гросула, П.Ковернинського та П.Козицького. В описі зафіксовано стан бібліотеки на початок XX ст. Список партитур і поголосників, як друкованих, так і рукописних, розміщених на сторінках опису, свідчить, що бібліотека хору свого часу була значно багатшою. Нині в колекції не виявлено таких документів, як: рукописний комплект поголосників під шифром Ее 1558, до якого входило 66 церковних творів, а також рукописні партитури Ее 1546 П. № 4 – 79 творів, Ее 3384 П. № 6 – 119 творів, Ее 3385 П. № 8 – 30 творів, Ее 3386 Партитура концертів – 23 духовних концерти та ін. До рукописів, що вважаються втраченими з невідомих причин, входили релігійні піснеспіви як видатних, так і маловідомих творців церковної музики XVIII – першої чверті XX ст., у тому числі й С.Дегтярьова.

Через горезвісний указ Павла I, що забороняв духовні концерти, прирікаючи на смерть церковну творчість С.Дегтярьова, С.Давидова, А.Веделя, М.Березовського та інших талановитих митців, рукописні списки духовних композицій С.Дегтярьова, які збереглися в колекції,

а саме – концерти “Благо есть”, “Блажені всі”, “С нами Бог”, “Помилуй мя, Боже”, “Преславная днесь”, переписано як анонімні або під іншим авторством. Це зумовлено ще й тим, що до імперської заборони долучилася безправність кріпака, якому невільно було ані продати, ані подарувати свій твір без панського дозволу [4; 16]. Унаслідок цих трагічних утисків, нині важко визначити, які твори належать тому чи іншому композиторові. Так, наприклад, у збірнику під шифром Ее 1547 П. № 5 є концерт А.Веделя “Гласом моім”, але регент хору КДА І.Макаревич зазначає, що цей концерт написав не А.Ведель, а С.Дегтярьов. Він обґрунтовує це особливостями композиторського письма, а також тим, що твори С.Дегтярьова в академічних нотах здебільшого переписували як анонімні або під прізвиськом іншого автора (див. напис перед нотним текстом концерту). Ще один приклад – концерт “Благо есть”, що міститься в цьому ж рукописі, який належить С.Дегтярьову, однак переписаний під авторством (?) Алейнікова.

Та попри всі заборони творчість С.Дегтярьова в нотній бібліотеці хору КДА збереглася – і не лише в рукописах, але й у друкованих виданнях. Окрім концерту “Да воскреснет Бог”, збереглися ще “Херувимская піснь F moll”, “Херувимская піснь Es dur”, “Богородице Діво, упованіє” (Задостойники на Стрітеніє Господнє), “Хваліте ім'я Господнє”, концерти “Готово серце моє”, “Днесь всяка твар веселится і радується”.

Таким чином, стає очевидним, що в Україні С.Дегтярьова як високопрофесійного майстра церковної музики цінували не менше, ніж у Росії. Його концерти, які російська дослідниця А.Лебедева-Ємеліна вважає збереженими лише в Росії, притому окремі з них – у єдиному примірнику, насправді зберігалися впродовж століть і в Україні, у нотній бібліотеці одного із взірцевих українських хорів. Зокрема, це стосується концерту “Благо есть”, про який згадувана науковець пише: “Единственный рукописный вариант нотного текста концерта содержится в собрании духовных песнопений конца XIX века, который хранится в ГЦММК им. М.И. Глинки...” [7, с.185]. У нотній колекції КДА є два варіанти нотного тексту цього концерту: один – у рукописному партитурному збірнику під шифром Ее 1435 П. № 1, другий, як уже зазначалося, у рукописі під шифром Ее 1547 П. № 5.

Життя і творчість таких людей, як Степан Оникійович Дегтярьов, засвідчує, наскільки багатою була Україна блискучими талантами, які знаходили в собі сили пройти через важкі тєнєта російського кріпацтва й залишити нащадкам великомасштабну спадщину в різних галузях науки та мистецтва. С.Дегтярьов увійшов в історію музики як видатний композитор, талановитий диригент, музичний редактор, перекладач, соліст та інструменталіст, музичний керівник одного з найкращих приватних театрів Росії. Незважаючи на феноменальний талант, великі заслуги перед російським музичним мистецтвом, а також світове визнання, С.Дегтярьову так і не пощастило отримати звільнення від рабства. Створивши велику кількість музичних композицій, митець сподівався, що саме вони дадуть йому довгоочікувану свободу. Як відмічає у спогадах О.Никитенко, “...Дегтяревского погубили талант и рабство... Он жаждал, он просил только свободы...” [16, с.7]. Надмірна праця, постійні приниження, цілковита безправність, дозвіл одружитися лише в 42 роки, нарешті, формальна воля після смерті Шереметьєва, безробіття, матеріальна скрута, тяжка хвороба й смерть у 47 років... Так трагічно, у важких стражданнях і майже без засобів для існування обірвалося життя одного з геніальних українців кінця XVIII – початку XIX ст., видатного українського й російського композитора Степана Оникійовича Дегтярьова, який своєю творчістю прославив не лише Росію, але й, передусім, Україну.

Постать С.Дегтярьова та його церковні композиції тільки нещодавно почали цікавити українських науковців і диригентів. У літературі з'являються перші наукові розвідки про біографічні відомості та творчу діяльність С.Дегтярьова як українського композитора (Л.Баранівська, Т.Гусарчук, Л.Корній, В.Кук, А.Кутасевич, А.Муха)*, його духовні концерти стають попу-

* Горенко-Баранівська Л. Дегтярьов Степан Оникійович // Українська музична енциклопедія. – К., 2006. – Т. 1. – С. 586; Гусарчук Т.В. Українська хорова спадщина другої половини XVIII століття в нотних джерелах // Наукові записки: зб. праць молодих учених та аспірантів. – К., 1997. – Т. 2. – С. 123–158; Корній Л. Історія української музики. – К.; Х.; Нью-Йорк: Вид. М.П.Коць, 1998. – Ч. 2. – С. 132–133; Кук В. Його згубили талант і рабство // Україна. – 1989. – № 40. – С. 14–15; Кутасевич А.В. Степан Дегтярьов. Концерт “Ти моя кріпость, Господи”. Питання авторства // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П.І.Чайковського. – Вип. 85: Духовна культура України: традиції та сучасність. – К., 2010. – С. 163–189; Муха А.І. Композитори України та української діаспори: довідник. – К.: Музична Україна, 2004. – 351 с.

лярним репертуарним матеріалом професійних вітчизняних хорів. Найбільшої уваги щодо популяризації релігійної творчості С.Дегтярьова заслуговує камерний хор “Київ”, який виконав понад двадцять духовних концертів геніального українського митця. Отже, є сподівання, що в найближчому майбутньому буде оприлюднена вся донині збережена церковно-хорова спадщина С.Дегтярьова, оскільки вона є вагомою складовою нашої національної музичної культури.

1. Багалій Д. Історія Слобідської України / Д. Багалій. – Х. : Основа, 1991. – 256 с.
2. Борисовка (Белгородская область) – Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://www.gerb.bel.ru/.../borisovka_i.htm. – Заголовок з екрана.
3. Голубинский Е. История русской церкви / Е. Голубинский. – М., 1901. – Т. 1. – 987 с.
4. Горяйнов Ю. России славу пел / Ю. Горяйнов. – Воронеж : Центр-Чернозем. изд-во, 1987. – 151 с.
5. Горяйнов Ю. Оркестр Шереметьевых / Ю. Горяйнов // Музыкальная жизнь. – 1983. – № 15. – С. 16.
6. Дегтярёв С. Двенадцать духовных концертов (ноты) : для хора без сопровождения / С. Дегтярёв ; [предисл. А. В. Лебедевой-Емелиной]. – М., 2006. – 196 л. : ил.
7. Загоровский В. Белгородская черта / В. Загоровский. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1968. – 291 с.
8. История Брисовки и Борисовского района [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://www.gerb.bel.ru/.../borisovka_i.htm. – Заголовок з екрана.
9. Києво-Могилянська академія в іменах 1615–1817 / [ред. упоряд. З. І. Хижняк та ін.]. – К. : Вид. дім КМА, 2001. – 736 с.
10. Козицький П. Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування / П. Козицький. – К. : Муз. Україна, 1971. – 146 с.
11. Кубійович В. Слобідська Україна / В. Кубійович, О. Оглоблін // Енциклопедія українознавства : у 10 т. / [голов. ред. В. Кубійович]. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде Життя, 1954–1989. – Т. 8. – С. 2885–2891.
12. Курская губерния – Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://ru.wikipedia.org/.../Курская_губерния. – Заголовок з екрана.
13. Лебедева-Емелина А. В. Русская духовная музыка эпохи классицизма: 1765–1825 : каталог приуроченный / А. Лебедева-Емелина. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 655 с.
14. Левашов Е. С. А. Дегтярёв / Е. Левашов // История русской музыки. – М. : Музыка, 1986. – Т. 4. – 413 с.
15. Локшин Д. Выдающиеся русские хоры и их дирижёры / Д. Локшин. – М. : МУЗТИЗ, 1953. – 132 с.
16. Никитенко А. Записки и дневник : в 3 т. / А. Никитенко. – М. : Захаров, 2005. – Т. 1. – 592 с. – (Серия “Биографии и мемуары”).
17. Слобідська Україна – Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://uk.wikipedia.org>. – Заголовок з екрана.
18. Харлампович К. Малороссийское влияние на Великоорусскую церковную жизнь / К. К. Харлампович. – Казань, 1914. – 878 с.
19. Херувимська пісня України та її діаспори : антологія / упоряд. Г. Куземська, Д. Редчук ; муз. ред. О. Ярмак. – К. : Софія, 2010. – 516 с.

Стаття посвячена діяльності видатого українського композитора Степана Дегтярьова. С.Дегтярьов оставил значительное наследие как в области церковно-хорового искусства, так и вокально-инструментальной музыки. В работе подчеркнута значимость духовно-музыкальных сочинений мастера в развитии церковной музыки Украины и России, а также его деятельности как исполнителя и дирижера. Обозначено важность дальнейшего музыковедческого исследования церковно-хорового творчества С.Дегтярьова как одного из создателей духовного концерта нового стиля.

Ключевые слова: *духовный концерт, хор, нотная библиотека Киевской духовной академии, церковная музыка.*

The article deals with the activities of prominent Ukrainian composer Stepan Dehtyarev. S. Dehtyarev left a significant legacy in the field of church choral art, vocal and instrumental music. The article emphasized the importance of musical works of this maestro in the development of church music in Ukraine and Russia, as well as his activities as a performer and conductor. This research indicates the importance of further musicological studies of church-choral works of Sergei Dehtyarev as one of the founders of the spiritual concert of the new style.

Key words: *spiritual concert, choir, church music, Music library of the Kiev Theological Academy.*